

İran'daki Protestolar Rejim Değişikliğine Sebep Olur mu?

Arap Baharı sürecinde İran, bölgede önemli siyasi ve askerî mevziler kazanırken başta Suriye olmak üzere Yemen, Irak ve hatta Mısır'da genel halk nezdinde büyük bir mevzi kaybı yaşadı. Dönemin ABD Başkanı Barak Obama'nın da teşvikiyle birkaç yıl önce gerçekleşen nükleer anlaşma ile birlikte bölgede önü iyice açılan İran'ın etkinliği, başta Türkiye olmak üzere birçok bölgesel aktörü geride bırakmayı başardı. Ancak bu süreçte İran bir yandan büyük mali harcamalara girerken, diğer yandan da bizzat Batı tarafından çeşitli ekonomik yaptırımlarla mücadele etmeye çalıştı.

İşte, bugün gelinen noktada içeride büyük bir ekonomik sıkıntı, dışarıda ise büyük bir güvensizlik çemberinde bulunan İran, 2017 yılının son günlerinden itibaren sokak gösterileri ve büyük protestolara şahit olmaya başladı. Ülke genelinde protestolara katılım "milyonlarca" denilecek kadar yoğun olmasa da oldukça yüksek. Protestolarda şimdiki kadar 20'den fazla gösterici hayatını kaybetti. Hayat pahalılığı, finans kurumlarının batması ardından birçok insanın mağdur olması ve yolsuzluk iddiaları, son protestoların başlamasının temel sebepleri arasında gösteriliyor. Bundan önce 2009 yılında da kitlesel gösterilere sahne olan İran'daki protestolarda bu defa ekonomik zorlukların yanında -sloganlardan da anlaşılacağı üzere- ülkenin yürüttüğü siyasete duyulan tepki de dikkat çekiyor. Zira Suriye, Irak, Yemen ve Lübnan başta olmak üzere İran'ın bölgede giriştiği savaşlar ve mali harcamalar protestoların önemli bir diğer odağı olarak öne çıkıyor.

İran'da daha önce de hayat pahalılığını, elektrik kesintilerini, çevre kirliliğini, temel standartların çok altındaki yaşam koşullarını protesto eden halk, özellikle Arapların çoğunluk olduğu Ahvaz bölgesinde büyük bir eyleme imza atmıştı. Geçtiğimiz yıl yaklaşık 1 milyon kişinin yaşadığı bölgede hayatın neredeyse sürdürülemez hale geldiğini söyleyen göstericilere karşı İran güvenlik güçleri sert bir şekilde müdahale etmişti. 2017 Şubat ayı ortalarında yaşanan ve iki kişinin öldürüldüğü, onlarca insanın tutuklandığı bu olaylardan sonra, özellikle üniversiteliler ve işsiz gençler arasında küçük çaplı eylemler devam etmişti. Bu süreçte İran devletini yöneten kadroların üniversitelere yaptığı ziyaretler, sık sık öğrencilerin itirazları ile karşılaşmıştı.

Öte yandan ekonomik kriz ve bölgesel rekabetle birlikte İran'da kronik olarak devam eden başka bazı sorunlar da söz konusu. Mesela İran, ülkenin kaderini büyük ölçüde değiştirebilme potansiyeline sahip olan etnik anlamda homojen olmayan bir yapıya sahip. Her ne kadar İran'daki müesses nizam bu heterojen durumu Şii muhafazakâr milliyetçi kimliği inşa etmek suretiyle dengelemeye çalışsa da ekonomik dengesizlik bu çabayı büyük ölçüde imkânsız hale getiriyor.

Hasılı İran'da son protestoların çıkış noktasının etnik köken veya rejim tartışmalarından ziyade ekonomik sıkıntılardan kaynaklandığı görülüyor. Ancak şu aşamada rejimi tehdit edecek boyutlarda bir halk tabanına ulaşmasa da protestoların ilerleyen dönemlerde rejimle sorunu olan etnik ve mezhebî diğer unsurları da işin içine çekme potansiyeli bulunuyor. Bu çerçevede ülkenin güney bölgelerinde Beluçlar, batıda Arap azınlığının yaşadığı Ahvaz bölgesi ve kuzeyde Azeri Türklerin kronik sorunları, önemli gerilim potansiyelleri barındırıyor.

ABD'nin başına Trump'ın geçmesi ve İran karşıtı söylemlerde bulunmasından sonra İran, uluslararası arenada Obama dönemine kıyasla daha zor bir sürece girmiş bulunuyor. Bu noktada hâlihazırda devam eden gösterilerin İran'ın sosyal, ekonomik ve siyasi hayatına etkileri yanı sıra, bölgede büyük nüfuz sahibi olan ve 2010 yılından itibaren büyük kazanımlar elde eden ülkenin uluslararası alandaki faaliyetlerine de çeşitli yansımaları olacağı tahmin ediliyor. Kısacası, İran'ın istikrarsızlaşma olasılığı karşısında bölgenin geleceği ve dinamiklerine de bakılması gerekiyor. Zira bugün Suriye'den Yemen'e kadar oldukça etkili bir İran varlığı söz konusu. İran'ın Arap Baharı süreci ile birlikte bölgede kazandığı ayrıcalıklı konum, elbette başta Suudi Arabistan olmak üzere Türkiye'ye karşı da bir dengesizlik durumu ortaya çıkarmış bulunuyor.

Bununla birlikte Ankara'nın şu ana kadarki çatışmadan kaçınan yaklaşımı ve Suriye savaşında Astana ile birlikte Soçi'de devam eden çözüm iradesi, İran ile bir tür denge durumu oluşturmuştu. Suriye'de yedi yıl süren iç savaş ve istikrarsızlıktan sonra Ankara'nın Rusya ve İran'la aynı masaya oturmasıyla oluşan yeni durumun son İran olayları üzerine oluşacak olası bir istikrarsızlığa yol açma durumu bu süreci de ciddi anlamda etkileyecektir. Kısacası İran'daki karışıklığı Türkiye, Rusya ve İran'ı içine alan Suriye bölgesel denkleminden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Öte yandan söz konusu protestoların İran'da PKK'nın kolu olan PJAK'ı da etkileme ve bölgede daha etkin bir PKK yapısının ortaya çıkmasına sebebiyet verme ihtimali de bulunuyor. Nitekim Rusya'nın ardından Türkiye Dışişleri Bakanlığı da İran'da devam eden protesto gösterileri hakkındaki endişelerini şu sözlerle ifade etmiştir: "Bir an önce ülkede sükûnetin sağlanmasını ve sağduyunun hâkim kılınarak olayların tırmanmasının önüne geçilmesini temenni ediyoruz."

Ayrıca İran'daki söz konusu protestoların olumlu veya olumsuz olarak bir şekilde Suriye dışında Yemen, Irak, Lübnan, Katar ve Filistin'de de yansımaları olacağı ve yeni hareketliliklere yol açacağı da abartılı bir değerlendirme olmayacaktır.

Sonuç olarak İran'da halk gösterileri güvenlik güçleri tarafından kontrol altına alınsa da protestoculardaki kin ve kızgınlığa bakıldığında uzun vadede ülkenin iç dinamiklerinde ciddi rahatsızlıkların ve memnuniyetsizliklerin ortaya çıkacağı ve bu durumun değişik şekillerde gündeme geleceği anlaşılmaktadır. Protestolar ayrıca, İran'ın dış politikadaki yaklaşımının sürdürülebilir olmadığı ve söz konusu tutumunu değiştirmesi gerektiğinin de açık bir mesajı niteliği taşımaktadır.

Bütün bunlarla birlikte son olayların ülkede bir rejim değişikliği ihtimali oluşturduğu yönündeki haberlere ise ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Zira yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen İran'da devrimin ve onunla birlikte kurulan rejimin halen çok güçlü olduğu muhakkaktır. Farklı kentlerde irili ufaklı gösterilerde hoşnutsuz insanların sokaklara dökülmesi, en azından yakın ve orta vadede İran'da Batı'nın istediği bir sonuç doğurmayacaktır.